

TANÁRI KÉZIKÖNYV ÉS MEGOLDÓKULCS

az 1956-os forradalom és szabadságharc 70. évfordulójára készített
foglalkozástervhez

KÖZÉPFOKÚ OKTATÁS

A Láthatatlanok című dokumentumfilm feldolgozása

A PROGRAM LÉNYEGE

A program középpontjában a *Láthatatlanok* című dokumentumfilm áll. A film három egykori mecseki szabadságharcos – Lux Antal, Tésenyi Ferenc és Farkas József – visszaemlékezésein keresztül közelít az 1956. novemberi pécsi-mecseki fegyveres ellenálláshoz. A foglalkozás célja nem pusztán a történet megismerése, hanem annak a gyakorlása, hogyan használható egy évtizedekkel később rögzített szóbeli visszaemlékezés történeti forrásként.

Fontos szervezési alapelvek

- A film megtekintése közben a tanulók egyénileg jegyzetelnek, de a feladatlapot a vetítés után csoportmunkában dolgozzák fel.
- Az ajánlott csoportlétszám: 4 fő. A csoportnak közös válaszokat kell kialakítania, nem szükséges külön szerepkártyákat használni.
- A megoldókulcs mintaválaszokat ad. A nyitott kérdéseknél más, a filmre támaszkodó és indokolt megoldás is elfogadható.

1. A film adatai és egy rövidített feldolgozási lehetőség

A film adatlapja:¹

Cím: *Láthatatlanok* (2022; online premier: 2025. október 23.)

Szereplők: Farkas József, Lux Antal, Tésenyi Ferenc

Rendező: Cs. Nagy Sándor

Szerkesztő: Sashegyi Zsófia

Vágó: Sass Péter

Animáció: Rontó Lili, Takács István Gábor

Zene: Turjánszki György

Operatőr: Balassa László, Rádi Péter, V. Nagy Attila

Hangmérnök: Perger István

Producer: Cs. Nagy Sándor, Keresnyei János

Gyártó: Beyond Creative, Pécs Története Alapítvány

A teljes film itt érhető el (a 2026. október 15–26. közötti időablakban):

<https://www.nkp.hu/media/megtekint/186263534454>

A film játékidője 53 perc. Teljes vetítéssel a program legalább 2 × 45 percet igényel, de a csoportmunkához és a megbeszéléshez ennél több idő is indokolt lehet. Ha nincs idő a teljes filmre, a pedagógus a következő jelzőpontokból indulva választhat részleteket.

¹ Pécs Története Alapítvány – Láthatatlanok: <https://pecstortenete.org/lathatatlanok-cimu-film/>; Magyar Filmszemle – filmdatlap: <https://mfszemle.hu/lathatatlanok/>

Javasolt szakaszok	Fókusz	Javasolt kérdések
0:00–4:38	A mecseki láthatatlanok	Kik voltak a mecseki láthatatlanok? Miért emlékezhetnek rájuk a mai napig a megkérdezettek?
4:39–8:44	A film főszereplői	Mutasd be a dokumentumfilm három főszereplőjét! Miért vállalhatták a fegyveres ellenállást?
20:42–23:00 és 29:50–35:08	Harcmodor és szemben álló felek	Mutasd be a forradalmárok és a szovjet csapatok harcmodora közötti különbséget! Minek köszönhetők a felkelők a kezdeti sikereiket?
42:09–45:57	Menekülés és megtorlás	Miért döntöttek a forradalmárok végül a menekülés mellett? Értékelj, hogy mennyire érezhették magukat biztonságban a sikeres határátlépés után!
50:25–a film végéig	Emigráció	Értékelj, hogy a három főszereplő mennyire sikeresen tudott beilleszkedni menekültként az idegen környezetben? Mi segítette és mi hátráltatta a sikeres integrációjukat? Hogyan viszonyultak az emigráns években Magyarországhoz?

2. A foglalkozás kulcskérdése

Mit tud hozzáadni egy évtizedekkel később készült dokumentumfilm 1956 megismeréséhez, és mely állításait érdemes más történelmi forrásokkal is ellenőriznünk?

3. A foglalkozás felépítése

1. Rövid történelmi kontextus és a dokumentumfilm mint szerkesztett történeti elbeszélés tisztázása.²
2. A teljes film vagy a kiválasztott filmszakaszok megtekintése. A tanulók közben kulcsszavakat jegyeznek fel.
3. Csoportmunka a feladatlappal. (A feladatlap a teljes film megtekintése alapján válaszolható meg.) Az A) részben a csoport tagjai feloszthatják egymás között a három megszólalt, de a végleges táblázatot közösen egyeztessék. A további feladatoknál egy közös, megindokolt csoportválasz kialakítása a cél.
4. Csoportbeszámolók és közös megbeszélés. A tanár külön kérdezzen rá arra, melyik válasz volt a filmben elhangzó tény, melyik következtetés, és melyik igényelne külső ellenőrzést.
5. Kitekintés és reflexió: a film erősségeinek és korlátainak összegzése.

² A történelmi kontextus bemutatható a következő Zanza.tv videó segítségével is: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*. Elérhető: <https://zanza.tv/tortenelem/magyarorszag-1945-1956-kozott/az-1956-os-forradalom-es-szabadsagharca>

Forráskritikai szabály a teljes feladatlaphoz

Ahol a film nem mond ki valamit szó szerint, de a látottakból/hallottakból megalapozott következtetés vonható le, a tanulói lapon a „KÖV.” jelölés használható.

A megoldókulcs az életrajzi résznél nem kér számon olyan külső adatot, amely a film megértéséhez nem szükséges.

A személyes visszaemlékezést nem „hibás” forrásként kezeljük: más kérdések megbeszélésére alkalmas, mint például egy korabeli irat, térkép vagy statisztika.

4. Megoldókulcs

A következő válaszok mintamegoldások. A csoportok rövidebb, eltérő megfogalmazású válaszai is elfogadhatók, ha a filmhez kapcsolódnak, és a következtetéseket nem keverik össze a biztosan elhangzó állításokkal.

A) 1. Szereplők és nézőpontok

A szereplő neve	Családi háttere	Foglalkozása / helyzete a forradalom kitörésekor	Szerepe a forradalomban	Miért csatlakozott a forradalomhoz?	Mi lett a sorsa a forradalom levetése után?
Lux Antal	A filmben munkaszolgálatosként jelenik meg, ebből ki szolgáltatott, a rendszer által megbízhatatlannak tekintett helyzete rajzolódik ki.	Munkaszolgálatos katona, bányában dolgozott.	Fegyveresen csatlakozott a mecseki ellenállókhoz, és részt vett a szovjet csapatok elleni harcokban.	KÖV.: A forradalom híre, a rendszerrel szembeni személyes tapasztalatai, a szovjet beavatkozással szembeni ellenállás együtt vihették a fegyveres ellenállók közé.	Külföldre menekült. Németországban élt, és képzőművészként folytatta az életét.
Tésenyi Ferenc	A filmben olyan fiatalemberként jelenik meg, akinek a családját a rendszerben társadalmi helyzete (kulák származása) miatt hátrány érte.	Középiskolás korú fiatal, a filmben a továbbtanulási tervei és a munka világa is megjeleNIK vele kapcsolatban.	A mecseki fegyveres ellenállás tagja lett, a hegyen harcolt a csoporttal.	KÖV.: A családját ért sérelmek, a forradalmi események, a szovjet beavatkozás elleni tiltakozás egyaránt szerepet játszott a döntésében.	A harcok után külföldre menekült, Svájcban telepedett le, és később fogorvos lett.

A szereplő neve	Családi háttere	Foglalkozása / helyzete a forradalom kitörésekor	Szerepe a forradalomban	Miért csatlakozott a forradalomhoz?	Mi lett a sorsa a forradalom levetése után?
Farkas József	Nehéz sorsú fiatalkori háttér (nagy- szülők nevelték, árvaház) rajzolódik ki, korán munkába állt.	Fiatal fizikai munkás, a film szerint bányában dolgozott és munkásszállón élt.	Fegyveres harcosként csatlakozott a mecseki ellenálláshoz, és részt vett a szovjet csapatok elleni küzdelemben.	KÖV.: A Budapestről és Pécsről érkező forradalmi hírek, valamint a város és a szabadság védelmének szándéka vihette az ellenállók közé.	Külföldre menekült. Új-Zélandon, később Ausztráliában élt. Több vendéglője van.

A) 2. A visszaemlékezések forrásértéke

a) Két körülmény, amelyről megbízható közvetlen tanúk lehetnek

Saját cselekedeteik, döntéseik és a velük közvetlenül megtörtént események (például a csatlakozásuk, a harci élményeik, a félelmeik, a menekülésük).

Saját csoportjuk mindennapi körülményei: mit láttak a Mecsekben, hogyan mozogtak, milyen közvetlen veszélyeket tapasztaltak, hogyan élték meg az eseményeket.

b) Két körülmény, amelyről szükségképpen korlátozott lehetett a tudásuk

A Mecsek más pontjain ugyanabban az időben történő események, más csoportok pontos létszáma és tevékenysége.

A szovjet/karhatalmi erők teljes hadműveleti terve, parancsnoki szándékai, illetve olyan politikai vagy katonai döntések, amelyekbe a megszólalók nem láthattak bele.

Értékelési szempont: a tanuló ne egyszerűen „megbízható / nem megbízható” kategóriákat használjon, hanem azt vizsgálja, milyen kérdésben és milyen tapasztalati helyzetből szólal meg a tanú.

B) Döntések

Két mintamegoldás. Más, a filmben világosan azonosítható döntési helyzet is elfogadható.

Döntési helyzet	Lehetőségek	Cél	Kockázat	Következmény
Felmenni a Mecsekbe / csatlakozni a fegyveres ellenálláshoz.	Távol maradni; hazamenni / kivárni; vagy csatlakozni és fegyvert fogni.	A szovjet beavatkozással szembeni ellenállás folytatása; a forradalom céljainak védelme.	Sérülés, halál, elfogás, megtorlás; a családtól és a korábbi élettől való elszakadás.	A szereplők csatlakoztak az ellenállókhöz és fegyveres harcba kerültek.
A harc folytatása vagy a visszavonulás / menekülés vállalása.	A hegyen maradni és tovább harcolni; szétoszóródni; hazatérni; vagy megpróbálni elhagyni az országot.	A bekerítés és az elfogás elkerülése; az életben maradás.	Elfogás, tűzharc, eltévedés, határátlépés veszélyei, ismeretlen emigráns sors.	A főszereplők végül elhagyták Magyarországot, későbbi életük külföldön folytatódott.

Ha egy csoport olyan következményt ír, amelyet a film nem mond ki, fogadjuk el a „nem tudjuk biztosan” megjelölést, ha a döntés és a kockázat értelmezése egyébként megalapozott.

C) Tér

a) Két bizonyíték a terep szerepére – mintaválasz
Az erdős, hegyvidéki terep takarást és elrejtőzési lehetőséget adott a kis létszámú, mozgó csoportoknak, a helyismeret előnnyé vált.
A keskeny, kanyargós hegyi utak és a tagolt terep korlátozta a nagyobb, páncélozott egységek mozgását, miközben az ellenállók kisebb csoportokban könnyebben változtathatták a helyüket.
b) Az időjárás értékelése – elfogadható következtetések
A novemberi hideg, nedves idő és a terepi élet elsősorban a rosszabbul felszerelt, szabadban mozgó felkelőket terhelhette: nehezítette a pihenést, a ruházat szárítását, az ellátást és a hosszabb gyaloglást.
Ugyanakkor a rossz látási és útviszonyok, valamint a sár és az erdő borította táj a gépesített szovjet erők mozgását is lassíthatta, és segíthette a rejtőzést. A jó válasz ezért mérlegelő: az időjárás nem egyoldalúan „segített”, hanem eltérően hatott a két fél lehetőségeire.

D) A forradalom szimbolikája

a) Miért találó a „láthatatlanok” elnevezés?

A filmben kis, mozgókéony csoportok jelennek meg, amelyek az erdős hegyvidéket és a helyismeretüket kihasználva próbálták elrejtőzni a nagyobb katonai erők elől. A név ezért képszerűen fejezi ki, hogy nehéz volt őket felderíteni és folyamatosan követni.

b) „Csillaghullás” – miért lehetett emlékezetes?

A kifejezés erős jelképpé sűríti a kommunista hatalom jelképeinek – a vörös csillagoknak – az eltávolítását. Egyszerre jelöl látványos fizikai változást és a rendszer megingásának élményét.

KÖV.: Azért maradhatott élénken az emlékezetben, mert egy rövid szóval fejezte ki a forradalom felszabadító, rendkívüli hangulatát.

c) Miért használhattak álneveket/ragadványneveket?

KÖV.: A bizonytalan és veszélyes helyzetben az álnév csökkenthette annak a kockázatát, hogy elfogás esetén valaki a társai teljes személyazonosságát kiadja.

Az álnév emellett a kisebb csoportok szerveződését és belső azonosítását is segíthette. A tanuló válaszában a biztonság, a konspiráció és a csoporthoz tartozás válaszok bármelyike elfogadható, ha indokolja azt.

E) Filmnyelv (választható feladat)

Két filmeszközt kell választani. A tanár ne magát az eszköz megnevezését, hanem annak értelmező szerepét értékelje.

Filmes eszköz	Mit tesz hozzá?
Animáció / rajzos rekonstrukció	Olyan eseményeket és mozgásokat tesz láthatóvá, amelyekről nincs korabeli filmfelvétel. Segíti az események elképzelését, de nem önálló korabeli bizonyíték.
Térkép	Térben követhetővé teszi a helyszíneket és a mozgást, segíti megérteni, miért volt fontos helyszín a Mecsek, és hasznos a helyismeret.
Archív kép	A korszak vizuális környezetét idézi meg, hitelességérzetet ad, de mindig tisztázni kell, hogy a kép pontosan mit ábrázol.
Zene	Érzelmi tónust teremt, feszültséget vagy emelkedettséget ad a cselekményhez, így alakíthatja a befogadást.
Vágás / egymás mellé helyezés	A három visszaemlékezést és a képi anyagot összekapcsolja, kiemeli a párhuzamokat.

Kitekintés

A két nyitott kérdésnél nincs egyetlen helyes megoldás. Akkor fogadható el a tanuló megoldása, ha a kérdés lényeges dologra kérdez rá, a filmben nincs rá egyértelmű válasz, és alkalmas történeti vizsgálatra.

Példák jó kutatási kérdésekre

Pontosan mekkora volt a mecseki csoportok létszáma az egyes napokon? (Hogyan változott ez a szám?)

Milyen információk alapján hozták meg a vezetők a visszavonulásról/menekülésről szóló döntéseiket?

Hogyan írják le ugyanezeket az összecsapásokat a szovjet katonai források vagy a korabeli magyar iratok?

Példa a film olyan állításaira, adataira, amelyeket más forrásból érdemes lenne ellenőrizni

Egy konkrét összecsapás helye, időpontja és kimenetele; egy felkelői csoport létszáma; egy útvonal pontos leírása; vagy az, hogy egy adott helyen mely szovjet egység jelent meg.

Lehetséges ellenőrző forrás: korabeli katonai/hatósági irat, térkép, napló, más résztvevő visszaemlékezése, levéltári dokumentum.

Reflexió

a) Mit tett hozzá a megtekintett film ahhoz, amit már eddig is tudtál az '56-os forradalomról?

Erősen függ a diák korábbi ismereteitől. Alább csak néhány példa olvasható.

A személyes hangot, az érzelmeket, a bizonytalanság megélését és azt, hogyan emlékeznek az egykori résztvevők saját döntéseikre évtizedekkel később.

A táj, az animáció, a hang és a három életút együtt érzékeltetheti, milyen volt átélni a harcokat, a rejtőzést, a menekülést és az emigrációt. Ezeket az átfogó történelmi munkákból kevésbé lehet megismerni/megérteni.

b) Miért lehet fontos a szóbeli beszámolókat más történelmi források alapján is ellenőrizni?

A tanú csak azt láthatta közvetlenül, ami a saját környezetében történt. Más helyszínekről közvetett információi lehettek.

Hatvan év távlatából az emlékezet szelektálhat, összevonhat vagy másképp értelmezhet részleteket.

A dokumentumfilm maga is szerkesztett: a készítők választják ki a megszólalásokat, a képeket, a zenét és a sorrendet. A források összevetése ezért nem a tanú „megcáfolását”, hanem a történeti kép pontosítását szolgálja.

5. Rövid értékelési útmutató

- A csoport a filmre hivatkozik, és konkrét példát használ.
- Elkülöníti a filmben elhangzó információt a saját következtetéstől.
- A forráskritikai kérdésekben nem általánosságokat ír, hanem megnevezi, mit és milyen más forrással ellenőrizne.
- A nyitott kérdéseknél az indoklás fontosabb, mint az, hogy a tanuló ugyanazt a következtetést fogalmazza meg, mint a mintamegoldás.

Kiadó: Oktatási és Gyermekügyi Minisztérium (OGYM)

Felelős kiadó: Lannert Judit oktatási és gyermekügyi miniszter

Szakmai koordináció / pedagógiai fejlesztés / szerkesztői munka: dr. Csapodi Csaba miniszteri biztos (OGYM) és dr. Szemethy Tamás főosztályvezető (OGYM Miniszteri Biztosi Titkárság)

Együttműködő partner: Kóródi Bence elnökhelyettes (Oktatási Hivatal Tartalomfejlesztési és Tankönyvkiadási Szakterület)

Kiadás éve: 2026

Szerzői jogi nyilatkozat: Minden jog fenntartva. A jelen pedagógiai segédanyag az 1956-os forradalom és szabadságharc 70. évfordulójára készült. A feladatok, a szövegek és a források kizárólag a közoktatási intézményekben megvalósuló ingyenes oktatási és megemlékezési célokat szolgálják, a forrás kötelező megjelölése mellett szabadon felhasználhatók. Kereskedelmi forgalomba nem hozhatók.

Forrásjegyzék:

Láthatatlanok (dokumentumfilm). 2022. Rendező: Cs. Nagy Sándor. Felhasználva a szerző kifejezett, írásbeli engedélyével.